

Vuk'uzenzele

Vha i dixelwa nga vha: Sisteme ya Mafungo na Vhudavhidzani ha Muvhuso (GCIS)

English/Tshivenda

Phando 2023

NSFAS i thusa vhaswa kha u shandukisa matshilo avho

Vho Owen Mngadi

Bongumenzi Mvelase o fara ndila yoneyone ya u swikela muloro wawe wa musi a tshee mutuku wa u vha muambeli a qivheaho nga murahu ha u wana thuso ya zwa masheleni a u guda.

Mutshudeni uyu wa minwaha ya 22 ane a vha kha nwaha wa vhuraru wa u guda fhaJa Yuni- vesithi ya Devhula-Vhukovhela (NWU) ndi muñwe wa vhagudis- diswa vho vhuwaho u bva kha vha Tshikimu tsha Thuso

ya zwa Masheleni a Matshudeni tsha Lushaka (NSFAS).

Mvelase ane a vha mugu- diswa a bvaho fhaJa Utrecht kha vunqu Ja KwaZulu-Natal, o futshelwa nga vhabebi vhothe musi a tshee mutuku lwe a fhedza a tshi khou aluswa nga vhomakhulu wawe. Zwi vha- vhesaho ndi zwauro na vhone vho do fhedza vho lovha musi a tshi kha qi vha kha Gireidi 10, lwe zwa mu kombetshedza uri a pfulutshele kha vunqu Ja Gauteng he a phasa hone murole wa matiriki musi a tshi

khou dzula na minwe mirado ya muta.

Naho zwo ralo, Mvelase uri o do bvela phanda na u dikumedzela kha muloro wawe wa musi a tshe mutuku a guda o diimisela a tshi itela uri a kone u swikela thodea dza fhasisa dza u tnganedzwa yunivesithi.

Musi ho sedzwa thodea dza u tnganedzwa kha ngudo dza digirii ya Bachelor of Laws dza NWU, Mvelase o wana vhuimo ha vhu5 (60-69%) kha luambo lwa Luisimane na isiZulu na vhuimo ha vhu3 (40-49%) kha thero ya mbalo.

Tshivhalo tsha phoindi dzawe dza u tnganedzwa yunivesithi, tshine tsha vha mbalotshikati ya thero dzawe dzothe, hu sa katelwi thero ya zwa nguda- vhutshilo, tsho vha 32.

Mvelase o amba uri kushu- mele kwawe kwe kwa qi dzulela u vha kwavhuqi misi yothe musi a kha murole wa matiriki khathihi na thikhedzo ye a i wana u bva kha vha muta wa hawe khathihi na vhadededzi ndi zwone zwo mu futuwedzaho uri a tou fara o khwañhisa kha muloro wawe wa u vha ramilayo he a mbo qi thoma u ita zwa u todana na

zwickhala zwa thuso ya zwa masheleni a u guda.

O pfa nga ha NSFAS nga tshifhinga tsha qivha Ja zwa u fanwa ha mishumo he a fhedza nga u rumela khumbelo yawe musi e kha nwaha wawe wa u fhedzisela kha tshikolo tsha sekondari. O amba uri o wana maitele aya a u ita khumbelo o leluwa vhukuma nahone ha ngo vhuva a vha na vhuleme musi a tshi swika afho yunivesithi kha nwaha wawe wa u thoma.

Vha ha NSFAS vho mu ngetshedza bazari yo fhelelaho ine ya katela mbadelo dza u qinwalisa khathihi na u guda yunivesithi, vhudzulo, masheleni a mutendelo wa u renga dzibugu khathihi na wa zwiliwa a linganaho R1 500 ane a a tnganedza nwedzi muñwe na muñwe. O amba uri u vha muthu o vhuwaho nga u wana bazari ya vha ha NSFAS zwo tou vha thadulo khulwane vhukuma khae ngauri zwazwino u vho do kona u lavhelesa tshothe kha ngudo dzawe hu si na u vhilahela nga ha masheleni.

U shumisa mañwe a mashe- leni awe a mutendelo kha u namela a tshi humela hayani

ngei vunquni Ja KwaZulu-Natal nga tshifhinga tsha holodeni dza zwikolo.

Naho a tshi zwi qivha uri u kha qi vha na lwendo lulapfu phanda hawe u vhuva u swika a tshi tnganedzwa sa muambeli, u pfa a tshi qihudza vhukuma nga lwendo lwe a lu tshimbila u swika zwino.

“Ho vha na zwifhinga zwe nda vha ndi si tshee na vhuñzani ha zwine nda do tea u ita nga murahu ha u phasa matiriki nga mulandu wa uri muthu u tea u vha na masheleni uri a kone u ya yunivesithi, ngauralo ndi pfa ndo takala vhukuma ngauri vha ha NSFAS ndi vhone vho ntwikisaho hafha hune nda vha hone u swika zwino, naho hu na uri hu kha qi vha na lwendo lulapfu lune nda tea u lu tshimbila,” o amba ngauralo.

Musi a tshi khou fhindula nga ha buqo Je a nanga, Mvelase o amba uri o zwi qivha u bva a tshee mutuku uri mbadelo dza zwa mulayo a dzi tou swikelea nga vathu zwavho nahone u khou fulufhela uri u do kona u thusa vhañwe vathu musi o no kona u diimisa nga ethe kha buqo Ja zwa mulayo. U khou takalela u vha ramilayo wa pfanelo dza zwa vhuwaho u itela uri a kone u qisa tshanduko kha tshishavha tsha hawe,

Zwi khou bvela phanda kha siatari 2

Packhouse changes local farmers' fortunes

Page 7

KHA VHA DZULEYA VHO TSIRELEDZEA

KHA VHA HAELEWE U ITELA U TSIRELEDZA AFRIKA TSHIPEMBE

NGA U FARISANA RI NGA KUNDA TSHITZHLI TSHA CORONA

Maarman ready to be seen through photography

Page 10

U vhalala Vuk'uzenzele kha vha danuJode GOVAPP kha:

Available on the App Store

Vha tode SA Government kha Google playstore kana appstore

KHA VHA RI KWAME

Webusaithi: www.gcis.gov.za Imeili: vukuzenzele@gcis.gov.za

www.vukuzenzele.gov.za Luñingo: (+27) 12 473 0303

Tshedimotsetso House: 1035 cnr Frances Baard and Festival streets, Hatfield, Pretoria, 0083

Mbofholowo ya vhoramafungo fhano Afrika Tshipembe ndi fhungo line la takadza nahone line ra dihudza ngalo

Nyanqadzamafungo dzo vhofoholowaho ndi dziñwe dza mbuelo dza ndeme dza demokirasi yashu, fhedzi naho zwo ralo, i kha di vha mbuelo ine ra i dzhiela fhasi.

Fhano Afrika Tshipembe, miñwaha ya 45 yo fhiraho, buḽo ili la zwa vhoramafungo lo vha li tshi dzhiwa sa mishushedzo kha vhudziki ha shango.

Musi ri tshi sedza nga ndila ye zwithu zwa shanduka ngayo u tou bva tshe ha vha na muvhuso wa demokirasi, tshikalo tsha tshifhinga tsha vhukuma tsha zwa mbofholowo ya vhoramafungo vha lifhasi tshe tsha anqadzwa nga vha tshigwada tshi divhiwaho sa *Reporters without Borders* (RSF) tshi sumbedza tsho ḽala mafhungo.

Fhasifhasi magumoni a muvhigo wa shango liñwe na liñwe, hu na girafu ya zwidodombedza ine ya dodombedza nga vhuḽalo zwiito zwa u tambudzwa ha vhoramafungo.

Sa tsumbo, muthu a nga dzhiela nṽha zwauri kha uno ñwaha fhedzi, vhoramafungo vha swikaho 45 khathihi na vhañwe vhashumi vha shumaho kha zwa nyanqadzamafungo vho swika he vha vbulawa kha zwipiḽa zwo fhambanaho zwa lifhasi musu vhe kha nyimele dze dza vha dzi khou elana na mushumo wavho. Kha uno ñwaha hafu, vhoramafungo vha swikaho 207 khathihi na vhashumi vha shumaho kha zwa nyanqadzamafungo vha swikaho 7 vho swika he vha valelwa dzhele.

Fhano kha la Afrika Tshipembe, a hu na vhoramafungo vhe vha vbulawa kha uno ñwaha wa 2022 musu vhe kha nyimele dzi elanaho na mushumo wavho nahone a hu na na muthihi we a valelwa dzhele. Hezwi zwo di vha zwo ralo na kha ñwaha wo fhelaho,

ñwaha wa phanḽa ha uyo wo fhelaho khathihi na kha miñwaha ya phanḽa ha yeneyo.

Hezwi zwi tou vha tsumbo ya mutakalo wavhuḽi une wa sa tou vha hone fhedzi kha zwa nyanqadzamafungo, fhedzi, une wa dovha hafu wa vha hone na kha demokirasi nga u angaredza.

Zwauri vhoramafungo vha na mbofholowo ya u ita mushumo wavho hu si na nyofho dza u salwa murahu, ndi zwithu zwine ra tea u dihudza ngazwo vhukuma.

Fhano Afrika Tshipembe, nyanqadzamafungo dzi a kona u anqadza na u hasha dzo vhofoholowa nahone dzi tou dilangula dzone dziñe nga u shumisa maitele o fhambanaho a fanaho na Milayo ya zwa Nyanqadzamafungo.

Zwa vhuvhigamafungo nga gurannḽa dza masiatari mapfufhi nahone o ḽalaho zwitori zwa tseisi zwo tendelwa khathihi na zwa kuvhigele kwa vhukuma. Hu dovha hafu ha tendelwa vhuvhigi ha tsatsaladzo dzo khwaṽhaho nahone dzi tikedzwaho nga mbuno ngeno nga thungo hu tshi di vha na zwiñwe zwine zwa vha mavharivhari khathihi na u ṽhaselwa ha vathu vha maimo zwitshavhani, u fana na vathu vha divheaho khathihi na vhorapolotiki.

Sa murangaphanḽa wa shango, na nṽe ndi tou dzula ndi kha ṽhoho dza mafhungo dza zwibveledzwa zwo fhambanaho zwa nyanqadzamafungo ḽuvha liñwe na liñwe. Zwauri Phresidennde u ḽo dzula e ene tshipikwa tsha vhoramafungo tshifhinga tshoṽhe ndi zwithu zwine zwa tea u lavhelelwa nahone ndi ḽo bvela phanḽa na u tshimbila nazwo nga ndila yeneyo.

Mbofholowo ya vhoramafungo ndi mutshelo wa demokirasi, ine roṽhe ra tea i tsireledza nga ndila yo fhelelaho khathihi na u dzulela u i tikedza.

Hezwi zwi wanala zwo tou ralo musu hu tshi vha na ndingedzo dza u shela nyofho, u shushedza kana u fhumudza vhoramafungo hu tshi shumiswa inthanethe na dziñwe ndila. Zwiwo izwi zwo vhone la zwavhuḽi nga tshifhinga tsha u dzhenelela ha vathu vha nnḽa kha zwa ndangulo ya muvhuso.

Zwe zwa vhaisa vhukuma ho vha ṽhaselo dze dza vha dzi tshi khou itelwa vhoramafungo vha zwa polotiki vha vhafumakadzi kha nyanqadzamafungo dza zwa matshilano, hu tshi shumiswa maipfi a sumbedzaho vengo kha vhafumakadzi zwe kanzhi zwa vha zwi tshi fhele-tshedzwa na nga mishushedzo ya khakhathi dza zwa vhudzekani.

Musi ri tshi humbula tshifhinga itshi tshi vhaisho ngaurali tshine a si kale ri kha di tou bva u vha khatsho, ndi zwithu zwi vhavhaho vhukuma u vhone uri hu khou dovha hafu ha vha na u vuwa ha zwiito izwi kha inthanethe khathihi na dziñwe ndila dza u tambudzwa dzo livhiswaho kha vhoramafungo kha vhutshilo hashu sa lushaka.

Zwiito zwa u sa farwa zwavhuḽi ha vhoramafungo zwine zwa khou itea kha zwipiḽa zwinzhi zwa lifhasi ndi zwithu zwine a zwi tei u tendelwa uri zwi bvelele fhano Afrika Tshipembe.

Nyanqadzamafungo dzi shela mulenzhe muhulwane kha u vhone uri hu khou vha na u dzhia vhuḽifhinduleli kha demokirasi yashu, ngauralo ri tea u tou ima roṽhe ro khwaṽha ri tshi lwa na ndingedzo dziñwe na dziñwe dza u shushedza kana u vala mulomo vhoramafungo.

Naho ho vha na mvelaphanḽa yavhuḽi kha zwa mbofholowo ya vhoramafungo, vhuimo ha Afrika Tshipembe ha uno ñwaha kha Indekisi ya Mbofholowo ya Vhoramafungo ya Lifhasi ya ha RSF ho tsela fhasi nga maga mararu u bva tsha ñwaha wa 2021.

Hu na zwiñwe zwo fhambanaho zwa mbofholowo ya nyanqadzamafungo. Tsi-reledzo ya vhoramafungo ndi tshiñwe tshazwo; ngeno zwiñwe zwa hone zwi kha sia la zwa polotiki na ikonomi, muhanga wa zwa mulayo na sia la zwa matshilano na mvelele.

Indekisi yo sumbedzisa uri zwa u kundelwa ha vathu u swikela maitele a vhuvhiga mafhungo a maimo a nṽha nge vha si kone u badela webusaiti yeneyo, zwi tshi tou vha tshikhakhisi tshihulwane tsha zwa ikonomi kha vhadzulapo, masiandaitwa a dwadze la COVID-19 kha zwa ndambedzo dze dza vha dzi tshi nṽwa zwiimiswa zwa nyanqadzamafungo ṽhukhu dzo diimisa nga dzoṽhe uri dzi kone u shuma zwavhuḽi khathihi na mafulo a u ḽodza matope e a vha a tshi khou itwa nga inthanethe nga vha mahoro a zwa polotiki o livhiswa kha vhoramafungo.

Tshiñwe tshithu hafu tshine na tshone tsha khou kwama tshiimo tsha zwa vhoramafungo nga ndila ine ya si vhe yavhuḽi hu si fhano Afrika Tshipembe fhedzi, na kha lifhasi loṽhe nga u angaredza, ndi mishushedzo ine ya ḽiswa nga mafhungo ane a si vhe ngoho.

Zwa u dzhenelela nga zwiṽtuku ha mafhungo ane a si vhe ngoho ane a khou phaḽaladzwa nga kha inthanethe na nga zwiimiswa zwi divheaho zwa nyanqadzamafungo ndi zwithu zwi vhaisho. Zwi na khonadzeo ya u nga vhangatshinyalelo khulwane vhukuma u fhirisa iyo ine ya nga vha hone kha muthu zwawe ane a vha muvhali wa mafhungo ayo.

Ro tou zwi vhone nga maṽo ashu, hu tshi vha na masiandaitwa a vavhaho nga tshifhinga tsha khakhathi dza ñwedzi wa Fulwana 2021 kha zwipiḽa zwo fhambanaho zwa shango musu hu tshi phaḽaladzwa mafhungo ane a si vhe ngoho nga ndila ya u

ḽiita u nga hu khou vhiḽiwa mafhungo a ngoho ngeno zwi si zwone zwe zwa fhedza zwo ita uri hu vhe na khuḽano vhuakati ha zwitshavha nahone zwa dovha hafu zwa shumiswa u kuvhanganya vathu uri vha diidzhenise kha zwiito zwa vhugevhenga khathihi na u khuṽhedza zwiito zwa dzikhakhathi.

Kha tshino tshifhinga tsha u phaḽaladzwa ha mafhungo ane a si vhe ngoho, ri khou tea u vha na nyanqadzamafungo nnzhi, hu si ṽhukhu.

Tshithu tshithihi fhedzi tshine tsha nga vha tshone tshi itaho uri hu sa vhe na u engedzea ha u phaḽaladzwa ha mafhungo ane a si vhe ngoho ndi nyaluwo na u engedzea ha zwiimiswa zwa nyanqadzamafungo zwi fulufhedzeaho. Tshithu tshithihi fhedzi tshine tsha nga ita uri hu si vhe na u engedzea ha zwiito zwa vhuvhigamafungo vhu si havhuḽi nahone ho ḽalaho adzhenda dza zwa polotiki ndi u vha na vhoramafungo vha fulufhedzeaho nahone vho pfumbudzwaho zwavhuḽi vane dzangalelo lavho lithihi fhedzi ha vha u funza na u divhadza vhadzulapo nga ha zwine zwa khou itea.

Muvhuso khathihi na sekhitara ya phuraivethe zwi khou itelwa khuwelelo ya uri zwi shele mulenzhe kha u tikedza nyanqadzamafungo dzo vhofoholowaho dzine dza nga bvela phanḽa lwa tshifhinga tshilapfu nga u shumisa khunguwedzo, vhusaka kha zwa mafhungo a vhwigwaho khathihi na mañwe maedza.

Ri khou fhululedza vhoramafungo vha lushaka lwashu vane vha shuma nga nungo dzavho dzoṽhe, vhadzudzanyi vha mafhungo khathihi na vhañwe vhashumi vha zwa mafhungo vane vha khou bvela phanḽa na u ita mushumo wavho wa ndeme ngaurali vha tshi itela demokirasi yashu.